

Bűn és bűnhődés francia módra – igazságszolgáltatás Albert Camus *Az idegen* című regényében

KISS KORNÉLIA

Kevés olyan ember van, aki ne olvasta volna Albert Camus *Az idegen* című regényét. Ha másért nem, azért, mert a könyv sokáig kötelező olvasmány volt a középiskolában (a mű Gyergyai Albert több kiadásban is hozzáférhető fordításában a *Közöny* címet kapta). *Az idegen* a XX. századi francia irodalom legolvasottabb és legismertebb kisregénye. A cselekmény látszatra egyszerű. Az Algírban élő Meursault anyja temetésére utazik egy vidéki öregotthonba, majd miután visszamegy Algírba, eltölt egy napot a tengerparti strandon, flörtöl egy csinos fiatal nővel, akivel moziba megy. Aztán segít levelet írni a szomszédjának, aki meginvitálja egy tengerparti hétvégi házba. Ott a főhős megöl egy fiatal arab férfit, amiért bíróság elé állítják és halálra ítélik. A regény utolsó fejezetében Meursault már a kivégzést várja.

Ennyi az egész. És mégis, erről a regényről elmondhatjuk, hogy semmit sem öregedett a megjelenése óta, ma ugyanúgy rabul ejti az olvasót, mint ahogy rabul ejtette 1942-ben, első megjelenésének évében. Ebben, meglehetősen, az is közrejátszik, hogy bár rengeteg könyvet, tanulmányt, elemzést, disszertációt írtak róla, a regény ma ugyanolyan megfejthetetlen, mint volt hetvenöt évvel ezelőtt. Jellemző ebből a szempontból, hogy bár a kisregény egyes szám első személyben íródott, vagyis az író belülről, a tudat felől közelíti meg hőstét, ez az „én” egyáltalán nem viszi közelebb az olvasót Meursault megértéséhez, sőt. Bár a regény formálisan „vallomás”, a főhős mégis megmarad titokzatosnak, ha ugyan nem teljesen kiismerhetetlennek. A mű valójában Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődésének* XX. századi változata. Amelynek nem is annyira az a fő kérdése, Meursault bűnös-e vagy nem (hogy bűnös, az nem is vitás, azt tudjuk), hanem az a fő kérdése, miért ítéli halálra a bíróság, miért ítéli halálra a társadalom.

Az idegen főhőse tehát, anyja temetésének másnapján, kimegy a tengerparti strandra, összelelegedik egy csinos fiatal nővel, aki, már fürdés után, megkérdezi a főhős fekete nyakkendője láttán, hogy a férfi gyászol-e. „Meghalt a mama – mondtam. Mikor – kérdezte, »tegnap« – válaszoltam. Ezen megdöbbsent egy kicsit, de nem mondott semmit. Már a számon volt, hogy »nem tehetek róla, ez van«, de visszaszívtam, eszembe jutott, ezt már a főnöknek is mondtam. Tulajdonképpen mindegy. *Az ember így is,*

úgy is bűnös egy kicsit”¹ (kiemelés – K. K.). Ez az utolsó mondat nemcsak a „bűn és bűnhődés” témáját körüljáró regénynek, de a bűnösségérzést középpontba állító egész Camus-életműnek is kulcsmondata.

És csakugyan: ott a bűnösségérzés problémája az 1938-as *Caligulában*, az 1942-es *Az idegenben*, az 1947-es *A pestisben* és az 1956-os *Bukásban* is. Felesleges mondani, hogy a bűnösségérzés Camus gondolatvilágának is központi problémája.² Aki azért nem tudja a kereszténységet sem elfogadni, mert az már születése pillanatában ráégeti az emberre az eredendő bűn bélyegét. Márpedig – jegyzi fel Camus 1947-ben a naplójába – azt „nem lehet mondani, hogy valaki egész személyiségében bűnös, ennek viszont az a logikus következménye, hogy totális büntetés kiszabása sem lehetséges”.³ (Megjegyzendő, Camus éppen ezért volt egész életében – akárcsak Victor Hugo – heves ellenzője a halálbüntetésnek.⁴)

Vajon bűnös vagyok-e, és ha igen, miben? És mivel vádol a társadalom? Ez a két kérdés áll mind *Az idegen*, mind *Bukás* középpontjában. A *Bukás* főhőse, Clamence súlyosnak súlyos – de nem szankcionálható – bűnökkel vádolja önmagát; az orgazdaságért viszont, amit szintén bevall, elítélni elítélné a bíróság, csakhogy ez a „bűn” a társadalom szemében vajmi keveset nyom a latban a korábban bevallottakhoz képest. Nemkülönbön Meursault-t sem azért ítéli el a bíróság, amit bizonyíthatóan elkövetett; a halálos ítélet afelett a „jellem” felett tör pácát, amelyet neki tulajdonítanak. Így vagy úgy, mindkét esetben erősen megkérdőjeleződik az igazságszolgáltatás működésének megalapozottsága. A két regény tulajdonképpen kiegészíti egymást. Mindkettő annak illusztrációja, hogy sokszor milyen mély a szakadék egy vádlott valóságos „bűnössége” meg a társadalom által kiszabott „büntetés” között.

Camus-t már fiatalorkorától erősen foglalkoztatja az igazságszolgáltatás. 1938 októberétől, jó egy éven át, az *Alger républicain* című napilapnak lesz a munkatársa;⁵ ez alatt az idő alatt – és mindebben több az emberi érdeklődés, mint az újságírói kötelesség – figyelemmel kíséri a folyamatban levő pereket; talán nem túlzás azt mondani, a törvényszéki tudósítás a legkedvesebb újságírói műfaja. A hagyományos törvényszéki tudósító akkortájt igyekezett beszámolóiban egyenlő távolságot tartani a bíróság elnökétől, az ügyésztől meg az ügyvédektől – Camus nem ilyen, tőle távol áll ez a fajta álsemlegesség, őt az úgy emberi igazsága tartja izgalomban. Mivel úgy látja, nincs sok esély, hogy a tárgyalóteremben fény derüljön az igazságra, a sajtót afféle fellebb-

¹ Albert CAMUS: *Az idegen* [ford. ÁDÁM Péter – Kiss Kornélia] (Budapest: Európa 2016) 30–31. Gyergyai Albert a regénynek ezt a kulcsmondatát a következőképpen adta vissza: „Az ember mindenképp hibás egy kicsit.” Lásd Albert CAMUS: *Közöny* [ford. GYERGYAI Albert] (Budapest: Szépirodalmi 1987) 27.

² Nem véletlen, hogy a bűnösség(érzés), franciául *culpabilité* külön szócikk a kiváló Camus-szótárban. Jeanyves GUÉRIN (szerk.): *Dictionnaire Albert Camus* (Paris: Robert Laffont, coll. „Bouquins” 2009).

³ Idézi Ariane CHEBEL D’APPOLONIA: *Histoire politique des intellectuels en France, 1944–1954*, I. (Bruxelles: Éditions Complexe 1988) 86.

⁴ Ezzel kapcsolatban lásd „Réflexions sur la guillotine” in Albert CAMUS – Arthur KOESTLER: *Réflexions sur la peine capitale* (Paris: Calmann-Lévy 1957).

⁵ Lásd erről Olivier TODD: *Albert Camus élete I.* [ford. MIHÁLYI Zsuzsa – LÓRINSZKY Ildikó] (Budapest: Európa 2003) 250-től. Vö. Pierre-Yves CAZIN: *A. Camus journaliste I. (Alger républicain, L’Express)* (Nancy: Kairós 2014). Camus későbbi újságírói tevékenységéről magyarul lásd ÁDÁM Péter: „Camus harca” *BBC History*, 2011. november.

viteli fórumnak tekinti. Camus szerint a bírák legtöbbször csak a nyilvánosság meg a közvélemény nyomására hoznak méltányos ítéletet.

Camus három nagy horderejű ügyben vesz részt aktívan. Az igazságtalanul sikasztással vádolt Michel Hodent esetében például, aki a börtönből küldött levélben kérte az író segítségét, védőbeszédnek is beillő cikkével és napi tudósításaival sikerült is hozzájárulnia a vádlott felmentéséhez.⁶ Az újságíró Camus sok tárgyalást ül végig, és már igen korán minden illúzióját elveszti az igazságszolgáltatás méltányosságát illetően. Ennek következményeként Camus szerint egy per tárgyalása *per definitionem* olyan aktus, amelynek során a társadalom ítéletet mond egy ártatlan ember felett.

Mivel Camus ugyancsak 1938-ban fog hozzá *Az idegen* című művéhez, érthető, hogy az igazságszolgáltatás intézménye a regényben is jelentős szerepet játszik.⁷ Sőt, az igazságszolgáltatás gépezetének ironikus kritikája legalább akkora helyet kap a regényben, mint a főhős karakterének ábrázolása. Felületes megközelítésben az első rész csak a főhőssel meg a „bűnnel”, míg a második az igazságszolgáltatás bemutatásával meg a „bűnhődéssel” foglalkozik. De ez csak látszat. A második rész középpontjában álló tárgyalást ugyanis az író már az első részben, mi több, már az első fejezetben előlegezi. Arról a jelenetről van szó, amikor Meursault-val szemben, a koporsó túldoldalán, virrasztásra sorban bevonulnak a mama barátai. „Csak ekkor tudatosult bennem, hogy fejüket ide-oda ingatva mindannyian ott ülnek velem szemben a gondnok körül. Egy pillanatra az a nevetséges érzésem támadt, hogy azért ülnek ott, hogy ítélkezzenek felettem.”⁸ A jelenet egyszerre előképe és ellenpontja a későbbi tárgyalásnak.

Az idegennek – mások is észrevették – szándékoltan szimmetrikus a szerkezete. A főhős az első részben mintha csak sodródna a hétköznapi eseményekkel: meghal az anyja, elutazik eltemetni, megismerkedik a tengerparti strandon egy csinos fiatal nővel, összebarátkozik a ház egyik lakójával és így tovább. Ezek között az események között nincs semmilyen logika, az eseményeknek nem következménye, csak egyszerű végpontja az arab férfi meggyilkolása. Az elsővel nagyjából azonos terjedelmű második rész azonban teljesen más. Ott, ahol addig a véletlen állította sorba az eseményeket, az igazságszolgáltatás értelmet, szándékot, összefüggést keres, megszállottan próbál valamilyen logikai rendet találni. Az élet jelentés nélküli és összefüggéstelen mozaikcsepepeit megpróbálja koherens történetté összerakni, olyan történetté, amelyik látszatra logikus és megnyugtató magyarázatot ad az arab férfi meggyilkolására.

Meursault, már letartóztatása után, a vizsgálóbíró és a kirendelt védőügyvéd személyében találkozik először az igazságszolgáltatással. A vizsgálóbíró azonban nem a bűncselekményt igyekszik rekonstruálni, mindössze azt tudakolja Meursault-tól, szerette-e az anyját. „Engem – mondja –, csakis az érdekel, hogy maga milyen ember.”⁹ Majd azt kérdezi a férfitől, ezüstszerűt tartva az orra elé, hogy hisz-e Istenben. A regény eddigi elemzései nem tulajdonítottak különösebb figyelmet egy látszólagos apróságnak: az ezüstszerűt a vizsgálóbíró nem az íróasztalán vagy a falon tartja, ha-

⁶ TODD (5. j.) 254–255. A Hodent-perrel kapcsolatos Camus-cikkeket illetően lásd Albert CAMUS: *Fragments d'un combat: 1938–1940*, Alger républicain, Le Soir républicain, édition établie, présentée et annotée par Jacqueline Lévi-Valensi et André Abou, *Cahiers Albert Camus*, n°3. (Paris: Gallimard 1978) 363–411.

⁷ A regény keletkezéséről újabban lásd Alice KAPLAN: *En quête de L'Étranger* (Paris: Gallimard 2016).

⁸ CAMUS (1. j., 2016) 18.

⁹ CAMUS (1. j., 2016) 88.

nem „az iratszekrény egyik fiókjából” veszi elő.¹⁰ Vajon miért? Az 1905. december 9-i törvény, amely az egyházat radikálisan elválasztotta az államtól, kitiltotta a középületekből a vallási jelképeket. A fiókból előhúzott feszület, semmi kétség, finom célzás a vizsgálóbíró köztársaság-ellenes beállítottságára. Annál is inkább, mivel a törvény szerint semmi joga a gyanúsított vallási meggyőződése felől tudakozódni (arról nem beszélve, hogy a gyanúsított vallásossága magánügy, és nem is áll semmiféle kapcsolatban az általa elkövetett bűncselekménnyel). Tekintve, hogy a regény a harmincas évek legvégén, a negyvenes évek legelején íródik, nem kell nagy fantázia hozzá, hogy valamilyen szorosabb-lazább összefüggést keressünk a vizsgálóbíró politikai nézetei meg a pétainista¹¹ Franciaország között...

Camus-nek a védőügyvédről is ugyanilyen negatív a véleménye. Akárcsak a vizsgálóbíró, ő sem a tényekre kíváncsi, ő is azt firtatja, érzett-e Meursault lelki fájdalmat az anyja temetésén. És amikor Meursault megjegyzi, hogy ennek az ügyhöz semmi köze, az ügyvédtől azt a sokatmondó választ kapja, hogy nyilván még sohasem volt dolga az igazságszolgáltatással. Mivel a védőügyvéd is csak normaszegő „szörnyeteget” lát Meursault-ban, teljesen képtelen adekvát védelmi stratégia kidolgozására. A tárgyaláson Meursault-nak feltűnik, hogy az ügyvéd egyes szám első személyben beszél róla. Először nem is érti a dolgot, míg az egyik rendőr fel nem világosítja, hogy ez csak amolyan ügyvédi fogás. „Én viszont úgy gondoltam – tűnődik Meursault –, hogy ezzel még jobban kizárnak az ügyből, úgy folytatják le a tárgyalást, mintha nem is léteznék, mintha a helyembe lépnének.”¹² A per teljes kiüresítésének, látnivaló, a védőügyvéd ugyanolyan eszköze, mint a bíró vagy az ügyész. Ügyvéd, bíró, ügyész és vizsgálóbíró a látszat ellenére hol egymást kiegészítő, hol szorosan együttműködő fogaskerekei az igazságszolgáltatás közönyös gépezetének.

Ezeket a kihallgatásokon kiderül még valami, ami súlyos következményekkel lesz az ügy kimenetelére nézve. Camus úgy fogalmaz a mű amerikai kiadásához csatolt előszavában, hogy Meursault „nem hajlandó beállni a sorba”, hogy a főhős nem hajlandó az élet kegyes hazugságaira. Meursault „inkább meghal, de hazudni nem hajlandó”.¹³ A főhős talányos, megfejthetetlen, rejtélyes karakter. Hiába íródott a regény egyes szám első személyben, Meursault jelleme körül nagy a homály. Egyetlen dolgot tudunk róla biztosan: azt, hogy soha nem hazudik. Hogy azért-e, mert fontos neki az igazság, vagy lustaságból, netalán azért, mert nincs elég fantáziája, nem tudni, de tény: Meursault képtelen még csak füllenteni is.¹⁴ És ez a tény már bőven elegendő mind a társadalomnak, mind a társadalmat képviselő igazságszolgáltatásnak, hogy ne a meg-

¹⁰ CAMUS (1. j., 2016) 90.

¹¹ Henri Philippe Pétain (1856–1951) francia marsall, az első világháborútól kezdve folyamatosan felfelé ívelő katonai pályát fut be, a harmincas években hadügyminiszter, 1940-ben miniszterelnök, majd 1940–1944 között a nációkkal kollaboráló köztársasági elnök. A marsallt 1945-ben halálra ítélik, azonban de Gaulle közbenjárására az ítéletet először életfogytig tartó börtönre, később száműzésre, majd felmentésre változtatják.

¹² CAMUS (1. j., 2016) 137.

¹³ CAMUS (1. j., 2016) 7.

¹⁴ Jellemző, hogy amikor az ügyvéd megkérdezi tőle, nem fogalmazhatja-e úgy, hogy Meursault az anyja temetésén elfojtotta természetes érzéseit, így válaszol: „Nem fogalmazhat így, mert ez nem igaz.” CAMUS (1. j., 2016) 86. Ezért nevezi gyakran idézett esszéjében Meursault-t az „igazság mártírjának” Pierre Georges CASTEX: *Albert Camus et l'Étranger* (Paris: José Corti 1965) 98.

tévedt bűnöst, hanem a javíthatatlan bűnözőt lássa benne. Ahogyan a vizsgálóbíró ki is mondja, mintegy előlegezve a vádbeszédet meg az ítéletet: „Soha életemben nem találkoztam ilyen megátalkodott lélekkel.”¹⁵

„Én azért szolgálom a törvényt, mert törvény, nem pedig azért, amit mond” – jelenti ki az *Ostromállapot* című Camus-dráma bírója.¹⁶ És csakugyan: az író műveiben, amiként *Az idegenben* is, a bíró meg az ügyész is kegyetlen, szolgálalkú, szűk látókörű, sőt nemegyszer perverz figura. Az ügyész például a vádbeszédben a Meursault által elkövetett gyilkosságot előre megfontolt szándékkal végrehajtott apagyilkossággá változtatja: „Azzal vádolom ezt az embert – mondja a tárgyaláson –, hogy szívtelen bűnözőként temette el az anyját.”¹⁷ Mintha a bírónak meg az ügyésznek nem is a bűncselekmény körülményeinek feltárása volna fontos, hanem az, hogy a társadalom erkölcsi értékrendjét veszélyeztető vagy akárcsak megkérdőjelező „bűnöst” – ha kell, hát téves bírói ítélet árán is, de – eltakarítsák az útból.

Camus a sajtó képviselőiről sincs jó véleménnyel. A törvényszéki tudósítók – és Camus csak tudja, miről beszél, egy ideig ő is közéjük tartozott – velejéig cinikus alakok, őket sem az igazság kiderítése foglalkoztatja, csak az a fontos nekik, hogy a tárgyalásról színes tudósítást küldjenek a lapjuknak. „Ekkor vettem csak észre – jegyzi meg Meursault nem sokkal azután, hogy bevezetik a tárgyalóterembe –, mindenki úgy üdvözlöi egymást, mindenki úgy elegyedik szóba és úgy társalog a másikkal, mint valami klubban, ahol az ember örül, hogy újra találkozhat a saját fajtájával.”¹⁸ Mintha az újságírók a maguk módján ugyanolyan alkatrészei volnának az igazságszolgáltatás gépezetének, mint a bírák, mint az ügyész vagy az ügyvéd. Ráadásul ehhez az ő cinizmusukhoz nem is kell különösebb rosszindulat. Az egyik újságíró, még a tárgyalás előtt, kedvesen meg is szólítja Meursault-t, ezt mondja neki: „Tudja, ezt a maga ügyét feltupíroztuk egy kicsit. Mi mást tehattünk volna ebben a nyári uborkaszezonban. Csak a maga sztorijával meg egy apagyilkossággal lehetett kezdeni valamit...”¹⁹ Az ő nézőpontjukból sem az ügy, a vádlott, az igazság a fontos, hanem a lap olvasótáborának szórakoztatása.

Nem csoda, hogy Meursault-nak mindvégig olyan érzése van, mintha nem is róla volna szó, mintha nem is ő volna ennek a jogi „szertartásnak” a központi figurája. Ez a furcsa érzés már a vizsgálóbírónál felmerül benne. Amikor a vizsgálóbíró az ügyvéd jelenlétében időnként magához rendeli, Meursault megjegyzi, hogy ezeken a megbeszéléseken már ügyet se vetettek rá. Majd így folytatja: „Olyan látszata lett a dolognak, mintha a bírót már nem is érdekelném annyira, mint korábban, mintha a részéről már lezártnak tekintette volna az ügyemet.”²⁰ Meursault-ban ez az érzés a tárgyaláson csak tovább erősödik: „Még az az érzés is átsuhant rajtam, hogy teljesen felesleges vagyok,

¹⁵ CAMUS (1. j., 2016) 92.

¹⁶ Albert CAMUS: *L'État de siège* (Paris: Gallimard 1948) 119.

¹⁷ CAMUS (1. j., 2016) 127.

¹⁸ CAMUS (1. j., 2016) 110. Lásd még: „Megérkezett az ügyvédem, talárban, néhány kollégája társaságában. Odament az újságírók csoportjához, és mindenkiel kezét fogott. Úgy viccelődtek, nevetgéltek, mint akik nagyon jól érzik magukat...” *Uo.* 111.

¹⁹ CAMUS (1. j., 2016) 111. Camus melleleg önmagát is belerajzolja a képbe: az egyik újságíró – mondja Meursault – „sokkal fiatalabb volt a többinél – szürke flanel öltöny, kék nyakkendő –, letette a tollat maga elé, és merően engem nézett. [...] Az a furcsa benyomásom támadt, mintha én nézném kívülről saját magamat.” *Uo.* 112.

²⁰ CAMUS (1. j., 2016) 93.

mintha csak hívatlanul ide tolakodtam volna.”²¹ Amikor az ügyvéd figyelmezteti, hogy az ügy szempontjából az volna a legjobb, ha Meursault meg se szólalna, így reagál: „Valahogy olyan látszata volt a dolognak, mintha ezt az ügyet az én teljes kizárásommal akarnák elintézni.”²²

Camus – és Meursault – különösen érzékeny a bíró, az ügyész meg a védőügyvéd „szertartásosságára”, körülményeskedő formalitására, retorikájára, sajátos nyelvére. Ez az egész mesterkélttség a tárgyalást a színházi előadáshoz közelíti. Égnek emelt kar, hatásvadász szavak és gesztusok – a hivatalos személyek között egy sincs, aki ne volna teátrális. Az ügyészi beszéd valóságos (stílus)paródia; Camus az ügyésszel mondatja ki a per rejtett igazságát: amikor valaki képtelen az alapvető erkölcsi értékeket elsajátítani, azt lehetetlenség számonkérni tőle. „De amikor már bíróság előtt áll az ember – folytatja –, elkerülhetetlen, hogy a tolerancia merőben negatív hozzáállását fel ne váltsa az igazságszolgáltatás – meglehetősen, nehezebb, ám annál magasabb erkölcsi szintet képviselő – mérlegelésé. Legfőképp akkor, ha a szív helyén tátongó űr, amelyet a vádlott megismerésekor felfedeztünk, olyan mélységes szakadékká válik, amelybe az egész társadalom belezuhanhat”²³ (kiemelés – K. K.). Csakhogy a valóságosan elkövetett bűncselekménynek vajmi kevés köze van ahhoz a bűnhöz, amiért Meursault-t a bíróság elítéli.²⁴ A főhőst azért ítéli el a bíróság, mert semmilyen helyzetben sem hajlandó szerepet játszani, semmilyen helyzetben sem hajlandó hazudni, és ezzel a hiteles önanazonossággal legjobb akarata ellenére is veszélyezteti a szerepjátzásra és kegyes hazugságokra épülő társadalom normális működését.

A regénybeli tárgyalás tehát finom paródia. De a humor a vádlottak meghallgatásából sem hiányzik. A bíróságnak a jog nyelvét tökéletesen beszélő ridegségével szemben a tanúk egy része – főleg Céleste és Salamano – a sokszor a nyelvvel is hadilábon álló egyszerű emberség képviselője. Míg Salamano zavarában csak annyit tud felhozni Meursault védelmében, hogy mindig rendes volt a kutyájához, Céleste – jobb szó híján – „nagy malórnek” tartja az esetet. „»Hogy mi az a malór, nem kell senkinek megmagyarázni. Ami csak úgy történik az emberrel, ha akarja, ha nem. Én mondom, kérem, ez is ilyen malór volt.« Még folytatta volna, de a tanácsvezető bíró azt mondta, ennyi is elég. Céleste döbbenetesen nézett a bíróra.”²⁵ A tanúk, Meursault barátai csakugyan ismerik a vádlottat, a vallomásuk azonban, látnivaló, nincs különösebb hatással az igazságszolgáltatásra, már csak azért sem, mert az igazságszolgáltatás, a jog nyelve nem egészen azonos a tanúkéval, ahogyan Meursault nyelve sem azonos az igazságszolgáltatásával. Camus a tárgyalás embertelen tragikumát a tanúmehallgatás humorával és iróniájával próbálja ellensúlyozni. De az irónia, igaz, valamivel halványabban, nem csak a

²¹ CAMUS (1. j., 2016) 110.

²² CAMUS (1. j., 2016) 129.

²³ CAMUS (1. j., 2016) 133–134.

²⁴ Alfredo VERDE: „Délit, procès et peine dans l'Étranger d'Albert Camus” *Déviance et société* 1995/1, 30. Ez a tény mellelleg szintén szerepet játszhat a kisregény rendkívüli népszerűségében: „The reason that *The Stranger* has affected so many readers throughout the world is that it strikes to the heart of the profound discord between the existential reality of living, changing individuals and the constructions which legal and social discourse necessarily make of that reality.” Mary Ann Frese WITT – Eric WITT: „The Stranger Again” in Michael J. MEYER (szerk.): *Literature and Law* (Amsterdam – New York: Rodopi 2004) 1.

²⁵ CAMUS (1. j., 2016) 121–122.

tárgyalást, szinte az egész regényt áthatja. Nemhiába jegyzi fel Camus a naplójába: „Az irónia egész életművemet végigkíséri.”²⁶

Az *idegent* általában politikamentes műnek tartják. Annak tartották már a német megszálló hatóságok is, és 1942-ben minden további nélkül engedélyezték a megjelenését. Pedig a dolog nem is olyan egyszerű, mint amilyennek látszik. Az *idegemnek* nagyon is van politikai olvasata. Camus természetesen hallott a moszkvai koholt perekről, és nyilván ez is befolyásolta valamennyire az igazságszolgáltatásról alkotott véleményét. De ami ennél is fontosabb, a regény megjelenésének idején zajlik a dél-franciaországi Riomban a per, amelynek során a pétainista rezsim bíróság elé állítja a III. Köztársaság vezető politikusait (köztük a Népfrentkormány miniszterelnökét, Léon Blumot),²⁷ akik szerinte felelősek a katonai vereségért. És ahogy a regénybeli bíróság azért ítéli el Meursault-t, mert nem sírt az anyja temetésén, a temetés másnapján pedig moziba ment egy csinos nővel, a Riomban felállított bírói tanács azért akarja Léon Blumot és politikustársait elítélni, mert „megrontották a francia erkölcsöket”. Mindkét perben az erkölcsi rend nevében ítélekeznek. Az ítélet azonban önmagában nem elég ahhoz, hogy a társadalom megnyugodjék és újra egységesnek lássa magát, ehhez az is szükséges, hogy a vádlott a vallomásával jóvá is hagyja az ítéletet. Amire sem Léon Blum, sem Meursault nem volt hajlandó.

Az *idegen* politikai olvasata még inkább felhívja a figyelmet arra, hogy az igazságszolgáltatásnak a jog alkalmazása a feladata, nem pedig a társadalmi normák számonkérése. A regény szerint nem a jog az oka a halálos ítéletnek, hanem az, hogy az igazságszolgáltatás szereplői az igazság megismerésére törekedve deformálják, eltorzítják a valóságot. Az *idegen* valójában az igazságszolgáltatás empátiahiányának regénye.²⁸ A regény azon a tézisen alapszik, hogy az igazság igenis létezik, és a bírácoknak minden lehetőségük megvan, hogy meg is találják. Camus tehát korántsem a bírói önkényt állítja a bírálat középpontjába, sokkal inkább a bírák gőgjét, önhittségét, elbizakodottságát. Csakhogy ez a gőg és önhittség korántsem kizárólag rájuk jellemző, ez a gőg és önhittség minden normákba merevült társadalomnak is sajátja. Abban a mindenkit árgus szemekkel figyelő, mindenkiről ítéletet mondó társadalomban ugyanis, amely mindennél fontosabbnak tartja az erkölcsi normát, ahogyan a regényben Meursault mondja, *az ember így is, úgy is bűnös egy kicsit.*

²⁶ Albert CAMUS: *Carnet II.* (Paris: Gallimard 1964) 317.

²⁷ Erről lásd Henri MICHEL: *Le Procès de Riom* (Paris: Albin Michel 1979); újabban Jean-Denis BREDIN: *L'infamie. Le procès de Riom* (Paris: Grasset 2012). A *L'Étranger* és a riomi per párhuzamba állítását illetően lásd Richard WEISBERG: „Droit et littérature dans deux roman de procédure” *Raison Politique* 2007/3, 76–82.

²⁸ Marc VERDUSSEN: „Albert Camus, L'Étranger (Sur les révoltes fondatrices d'Albert Camus contre le mensonge, l'injustice et la violence)” in François JONGEN – Koen LEMMENS: *Droit et Littérature* (Louvain-la-Neuve: Anthemis 2007) 45–61.